

Da Svalbard ble norsk land – og noen betraktninger i forbindelse hermed

Av Adolf Hoel

Breibogen på Svalbard

Den 14. august i år var det 25 år siden Norge overtok høyhetsretten over Svalbard. Begivenheten var av så stor betydning at den fortjener å minnes med noen ord.

Norges høyhetsrett over Svalbard ble anerkjent av seierherrene i den første verdenskrig ved en traktat undertegnet i Paris den 9. februar 1920. Men det skulle gå over 5 år før Norge formelt tok landet i besittelse.

Når det gikk så lang tid mellom disse to begivenheter, skyltes det en bestemmelse i Svalbard-traktatens § 8 om at «Norge var forpliktet til å istandbringe en bergverksordning, som særlig med hensyn til skatter, gebyrer eller avgifter av enhver art og de alminnelige eller særlige arbeidsvilkår skal utelukke alle forrettigheter, monopoler eller begunstigelser til fordel for staten eller for undersätter av noen av de høye kontraherende parter, Norge innbefattet, og sikre det lønnede personale av enhver art de nødvendige lønnsgarantier for beskyttelse av dets fysiske, moralske og intellektuelle velvære».

Denne bergverksordning ble ansett — og med rette — for å være av en slik inngripende betydning at våre statsmakter ikke ønsket å overta suvereniteten over landet før bergverksordningen var utarbeidet og godkjent av samtlige signatarmakter, og fem år tok det før alle realia og formalia var i orden hermed.

Det var også sterk tvil om hvilken stilling Svalbard skulle innta i forhold til Norge. Det var en lang vidløftig debatt herom i Stortinget ved behandling av Svalbard-loven den 30. juni 1925. I regjeringens proposisjon hadde lovens § 1 følgende ordlyd: «Svalbard er en del av kongeriket Norge». Men i komitéinnstillingen het det: «Svalbard er underlagt kongeriket Norges suverenitet». Svalbard skulle etter dette være et slags biland til Norge. I Stortinget ble proposisjonens forslag vedtatt.

Som vanlig hadde Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser også i 1925 en ekspedisjon til Svalbard med marinens skip «Farm». Da overtakelseshøytideligheten skulle finne sted lå jeg i telt sammen med en assistent på østsiden av Adventfjorden, et par km. utenfor Longyearbyen, hvor jeg drev geologiske undersøkelser. Jeg fikk derved anledning til å følge med i det som foregikk ved denne anledning.

Den 13. august ved ½8-tiden om kvelden kom marinens skip «Heimdal», hvis sjef var kaptein Ole Blom, til Longyearbyen med statsråd Paal Berg ombord. Han skulle på regjeringens vegne foreta den høytidelige akt å kunngjøre Norges overtakelse av suvereniteten over Svalbard.

Skipet ble mottatt med tre skudd fra Hotellneset og 12 fra munningen av Longyeardalen. Hvert skudd var på 1 kg. dynamitt og smalt bra. Merkværdig nok ble salutten ikke besvart av «Heimdal».

Den 14. opprant så den store dag. Været var bra: Nordlig til nordostlig bris, sol av og til, men med den vanlige skodde i toppene.

Hele Longyearbyen var på bena, og byen var rikt flaggsmykket. På havnen lå foruten «Heimdal» vårt ekspedisjonsskip, «Farm», med kaptein A. Hermansen som sjef, kullbåten «Ingerto», turistskipet «Irma», en motorskøyte og en motorbåt fra det hollandske selskap i Grønfjorden. Direktøren for dette selskap, skipsreder Dresselhuys og frue og ingeniør Graff, også med frue, var kommet med «Farm». Fra Hiorthhamn kom ingeniør Hansen med frue i robåt, og fra det russiske anlegg Grumantbyen en motorbåt full av folk. Fiskerikonsulentene Thor Iversen og Einar Koefoed oppholdt seg også i Longyearbyen dengang.

Høytideligheten foregikk på bakken ovenfor kaien i Longyearbyen, hvor det var reist en talerstol og en flaggstang. Her paraderte offiserer og gaster fra «Heimdal» og «Farm». Ca.

200 sivilpersoner med direktøren for Store Norske, Einar Sverdrup og overingeniør Sigurd Westby i spissen var til stede.

Kl. ½12 besteg Paal Berg talerstolen og holdt en utmerket tale, som endte med en erklæring om at fra nå var Svalbard en del av Norges rike.

Straks han var ferdig gikk flagget til topps og samtidig drønnet fra «Heimdal» 21 kanon-skudd, som ga gjenlyd i fjellene. Det var 300 år på Spitsbergen i Store Norskes tjeneste, entret bard. Et musikk-korps på fire mann fra «Heimdal» begynte nå å spille, først «Ja vi elsker»; så «Kongesangen» og til slutt «Gud signe Noregs land».

Umiddelbart etter inntraff et fornøyet inntermesso. Stallmester H. P. Finess, en av Svalbards veteraner, som hadde tilbragt omtrent 20 år på Spitsbergen i Store Norskes tjeneste, entret talerstolen til stor fortvilelse for ledelsen i Longyearbyen. Han ville holde en tale, sa han, «som representant for arbeideren. Æ' har bætterdø rett til det, æ' som er den eldste pioneren på Svalbard». Han var i stemning og talen ble noe uklar. Offiserene var sterkt i tvil om gæstene skulle paradere også under denne talen, som unektelig lå utenfor programmet, men de ble på plass til han var ferdig.

Dermed var høytideligheten slutt og gæstene marsjerte vekk.

Kl. 1 var det resepsjon på «Heimdal» for byens og andre honoratiores, og om kvelden var det middag hos Store Norske med mange taler. Også arbeiderne ble rikelig bevertet med mat og drikkevarer. Det var stor fest over hele byen til langt på natt.

Men det var ikke alle arbeiderne som syntes de hadde fått nok å drikke. Utpå natten kom en båt roende med syv mann bort til mitt telt. De sendte en deputasjon på to mann opp til teltet. De tittet inn og spurte om de kunne få kjøpe «noe sterkt». De var blitt traktert av selskapet, sa de, men hadde fått for lite å drikke. Jeg svarte at jeg ikke hadde slike varer. «Jo», sa de, «du har jo primus, og da må du ha sprit». Derpå ga de seg til å lete i kjøkkenkassen vår og fant spritflasken. Den ville de absolutt ha. På min innvending om at jeg måtte ha sprit til koking, svarte de at det var ikke farlig med meg, jeg kunde få det jeg ville inne i byen. Mine protester hjalp ikke, men de var da så generøse at de lot meg beholde et par dråper så vi kunde lage frokost. De ville også absolutt betale 20 kroner. Så rodde de ut til Hotellneset. Men et par timer senere kom de igjen, og da måtte jeg ut med resten av min dyrebare denaturerte sprit. Det var et merkelig vitnesbyrd om at trangen til alkohol kan være sterk.

Pussig nok kom også Paal Berg, som er avholdsmann, bort i et alkoholspørsmål i forbindelse med overtakelsen. Det ble naturligvis servert vin ved mottakelsen på «Heimdal». For dette ble han kritisert fra avholdsfolkets side.

Til tross for at jeg etter evne hadde ydet mitt bidrag til at Svalbard skulle bli norsk, var gleden ved at dette endelig skjedde blandet med

vemod. Det var nå ugjenkallelig slutt med at Svalbard var et «ingenmannsland». Det var ikke mange slike land på kloden, og nå gikk et av disse områder ut av rekken. De mangehånde bånd som legges på et menneske under normale forhold fantes ikke der. Det var et land «hvor de ti bud ikke finnes, hvor en mann kan bli tørst». Det er en egen sjarm ved et slikt land, som ikke kan forklares. Og nå var det slutt på de gode gamle dager.

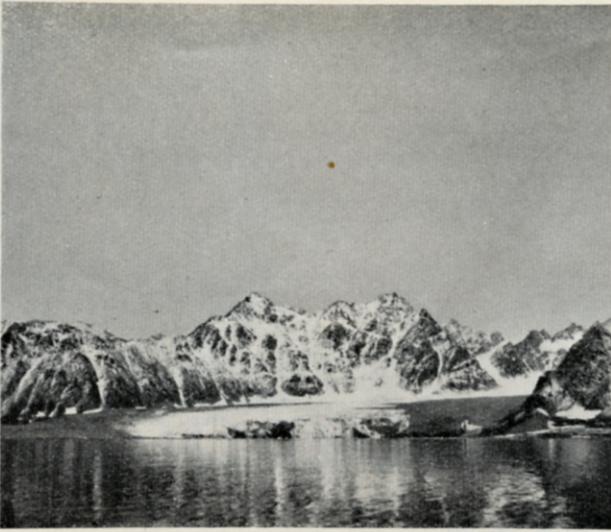
Det var slike tanker som gjorde at jeg ikke orket delta i festlighetene ved overtakelsen.

Med Svalbards innlemmelse i Norge var den 300 år gamle kamp om øygruppens statsrettslige stilling bragt ut av verden på en for vårt land tilfredsstillende måte. Kampen begynte straks etter at Svalbard for første gang påkalte verdens oppmerksomhet. Det var under hvalfangstens storhetsperiode, som tok til i begynnelsen av 1600-årene. En rekke nord- og vest-europeiske land tok del i denne kampen om suvereniteten, en kamp som førtes ikke bare med diplomatiske noter, men også kanonene ga sitt besyv med i laget.

Norges forhold til suverenitetsspørsmålet har vært vaklende. I hvalfangsttiden gjorde de norsk-danske konger på Norges vegne krav på suvereniteten på grunnlag av en oppfatning, som gjorde seg gjeldende i middelalderen. Da var de gamle norske kongers suverenitet over Nordhavet i prinsippet anerkjent. Hertil kom at da Svalbard ble gjenoppdaget i 1596 anså man det nye land som en geografisk del av de gamle norske kongers skattland Grønland.

Etter at hvalfangsten tok slutt ved Svalbard, tapte landet sin økonomiske betydning og suverenitetsspørsmålet falt bort. Men det ble atter aktuelt ved begynnelsen av 1900-årene da okkupasjonene av kullførende områder og kullgruvedrift framkalte forhold som krevde ordnede rettstilstande. Men da hadde våre statsmakter åpenbart glemt at de gamle norske konger hadde hatt overhøyhet over Svalbard, og man tok det standpunkt at Svalbard var ingenmannsland. Endelig etter forrige krig besluttet man seg til å kreve suverenitet over landet og anførte gode grunner herfor, og dete krav førte altså fram.

Innlemmelsen av Svalbard i Norge vakte ikke særlig oppmerksomhet og begeistring hos oss. Kanskje vi fikk høyhetsretten for lett. Den kostet hverken blod, svette eller tårer, men var et resultat av seigt, målbevisst og dyktig arbeid av norske forretningsmenn, ingeniører og arbeidere som sikret for Norge de viktigste kullførende områder og utviklet gruvedriften på kull. Hertil kom en stor og viktig innsats av norske vitenskapsmenn. Kanskje også misnøye med Svalbard-traktatens bestemmelser spilte inn for bedømmelsen av vår nye landerhvervelse. Men innlemmelsen av Svalbard i Norge var i virkeligheten en sensasjonell begivenhet i Norges historie. Noe liknende hadde ikke hendt siden 1263, da Håkon Håkonsøn trakk Grønland og alle den gang kjente arktiske områder inn under

Frambreen i Smeerenburgfjorden

norsk høyhetsrett. Siden har vi som kjent mistet meget land, alle våre skatteland og store deler av Norge. Sett på bakgrunn herav må innlemmelsen av Svalbard i Norge sees på som en begivenhet, som vi har all grunn til å være tilfrets med og glede oss over.

Kaster vi nå blikket tilbake og spør hvorledes Norge har forvaltet det land vi fikk i gave for 25 år siden, må svaret bli at det nok kan rettes kritikk mot mangt og meget.

Anskaffelse av en isbryter for Svalbard har stått på dagsordenen i over 30 år, men dette for landet så viktige spørsmål ser ut til å være lengere fra sin løsning enn noensinne.

Så har vi det utrolige forhold at det ikke sørges for å få en fast ruteforbindelse med denne vår nordligste landsdel. Vi hadde det før krigen, men nå ser det ut som om det ikke skulle være behov for en regelmessig sjøverts forbindelse mellom Svalbard og de øvrige dele av Norge.

Et annet forhold som må påkalle oppmerksomheten, er at kullproduksjonen på Svalbard står på omtrent samme nivå som før krigen, ca. 300.000 tonn pr. år. Alle betingelser er tilstede for en betydelig større produksjon. Bergmesteren for Svalbard har nylig sagt i et foredrag, at det teknisk sett ikke er noen vanskelighet med å dekke vårt brenselbehov fra Svalbard, og han har selvsagt rett. En energisk forskning bør settes inn på å utrede Svalbardkullenes mange muligheter og produksjonen må økes. Den herskende kullnød i Europa burde lære oss det.

Det kan også bebreides våre statsmakter at de ikke viste det fornødne framsyn i begynnelsen av 30-årene, da de på særdeles gunstige vilkår kunne ha sikret vårt land betydelige kullfelter og gruver som gikk over på utenlandske hender.

Men i det store og hele må man si at landet administreres på en utmerket måte.

Nord-Norges Rederiforening,

TROMSØ

Telegr.adr.: <Rederiforening> – Telef.: 500 – 516

Er en sammenslutning av samtlige ishavsredere og de fleste sildsnurpere i Nord-Norge.

Foreningens formål er ivaretagelse av våre arktiske og andre fangst- og fiskeriinteresser og rettigheter

Vaktmann Eide-Pettersen og en venn i Moskushavn

Longyearbyen havn

SVALBARD

1925 — 14. august — 1950

Russebyen

Rester av Nordenskiölds hytte i Mosselbukta

25 ÅR

H. K. H. Kronprins Olav i Longyearbyen 8. aug. 1949